

Adoptiovisio 2035

Taustamuistio 2:

Adoptiopalvelujärjestelmä ja muut adoptioperheiden palvelut

Tähän muistioon on koottu huomioita ja kysymyksiä, jotka koskevat adoptioneuvontaa, adoptiopalvelua, adoptiolautakuntaa, perheille tarjottavaa tukea sekä adoption jälkipalvelua.

Muistion työstämiseen osallistunut työryhmä koostuu adoptiokentän edustajista, jotka edustavat kaikkia yllä mainittuja tahoja. Muistio nostaa esiin työryhmässä esiin tulleita näkökantoja, kuitenkin ilman sitovaa kannanmuodostusta.

Työryhmä toteaa, että adoptio-ohjelmaa laadittaessa tulee kuulla lasten ääntä. Ohjelmalle tulee myös tehdä lapsivaikutusten arviointi. Adoptio-ohjelman laatimisen osana tulee lisäksi kuulla sekä tahattomasti lapsettomia, adoptiota harkitsevia perheitä että adoptiovanhempia ja sijaisvanhempia, adoptiojärjestöjä ja muita adoptiotoimijoita sekä lastensuojelun edustajia.

Yleisenä huomiona työryhmä tuo esiin, että Suomessa on vuonna 2009 toteutettu Valtakunnallinen adoptio-osaamisen hyvien käytäntöjen kehittämis- ja levittämishanke (Vahke), jonka loppuraportissa on ehdotettu useita adoptioon liittyviä hyviä käytäntöjä. Hankkeen loppuraportti löytyy osoitteesta <http://bit.ly/1wqZr65>. Tässä muistiossa viitataan joissakin kohdissa **Vahken loppuraporttiin** tarkoittaen nimenomaisesti tätä dokumenttia.

Perheille tarjottava tuki

Adoptioperheiden tulee saada vahvaa oikea-aikaista tukea heti lapsen saavuttua sekä adoptioon erikoistuneita matalan kynnyksen palveluja. Myös kotimaasta adoptoiville tulee tarjota enemmän kansainväliseen adoptioon valmentavien kurssien kaltaista toimintaa. Palvelujärjestelmän tietoisuutta järjestöjen ja muiden toimijoiden tarjoamasta tuesta tulee lisätä, jotta palvelunohjaus paranee.

Tällä hetkellä perheille adoptioprosessissa tarjottava tuki keskittyy vahvasti aikaan ennen lapsen perheeseen saapumista. Perheiden hyvinvointia vahvistaa se, että matalan kynnyksen tukipalveluja on paremmin saatavilla myös lapsen saapumisen jälkeen, varhaisvaiheessa kohdennetusti ja myöhemmin tarvittaessa. Tällä hetkellä palvelujen toteutuminen on alueellisesti epätasa-arvoista ja riippuu myös osaltaan perheen omasta aktiivisuudesta vaatia itselleen tarpeellisia palveluja.

Adoptioperheelle tarjottava tuki tulee mieltää peruspalveluksi ja normaaliksi osaksi adoptioprosessia. Tämä madaltaa perheiden kynnystä hakeutua tuen piiriin ja vähentää myös alueellisia eroja perheiden tukipalveluissa. Myös palvelujärjestelmän tietoisuutta järjestöjen ja muiden toimijoiden tarjoamista palveluista tulee lisätä – tällä hetkellä järjestöjen palvelut ovat pitkälti tuntemattomia muille kuin adoptioihin erikoistuneille ammattilaisille.

Adoptionhakijoille tulee tarjota adoptioihin erikoistuneen lääkärin konsultaatio siinä vaiheessa, kun hakija saa lapsiesityksen. Tämä auttaisi hakijaa arvioimaan omia voimavarojaan mahdollisesti erityistarpeisen lapsen hoidossa sekä hahmottamaan lapsen erityistarpeita ja mahdollista tulevaa palveluntarvetta. Lisäksi adoptioerheille tulee kaikissa adoptioprosessin vaiheissa olla adoptioihin erikoistuneen lastenpsykiatrin ja lastenlääkärin konsultaatiomahdollisuus, jonka perusteella adoptiolapsi voidaan ohjata oman paikkakunnan alueella toimivaan hoitopisteeseen.

Keskusviranomaisen vahvistaminen

Adoptiolautakuntaa tulee vahvistaa kaikissa tehtävissään ja tehtävien hoitamiseen varata riittävät resurssit. Adoptio-ohjelman laatimisen osana tulee toteuttaa vertailu Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä keskusviranomaisen toiminnan ja hyvien käytäntöjen osalta. Sosiaali- ja terveysministeriöllä ja adoptiolautakunnalla tulee olla vahva asema adoptiotoiminnan kehittämisessä.

Työryhmässä on esitetty huoli adoptiolautakunnan resurssien riittävydestä. Adoptiolautakunnan tulee adoptiolain mukaan olla Haagin sopimuksessa tarkoitettu keskusviranomainen. Sopimuksen mukaan keskusviranomaisen tehtäviin kuuluu adoptiotoiminnan ohjaus, kehittäminen, valvonta, koulutus sekä tukipalvelujen tuottaminen adoptiojärjestelmän tueksi. Tällä hetkellä adoptiolautakunnan henkilöresurssit eivät riitä kaikkeen keskusviranomaiselta vaadittuun toimintaan.

Työryhmä esittää, että adoptio-ohjelmaa laadittaessa tulee toteuttaa vertailu Pohjoismaiden adoptiokeskusviranomaisten kesken ja tarkastella, minkälaisia hyviä käytäntöjä muualta voitaisiin tuoda Suomeen.

Adoptio-osaamiskeskus

Adoptio-ohjelmassa tulee tarkastella mahdollisuutta adoptio-osaamiskeskuksen perustamiseksi Suomeen. Lisäksi tulee selvittää mahdollisuutta adoptiolasten hyvinvointia seuraavan rekisterin perustamiseksi ja linjata yleisesti adoptiolasten maahantulotarkastusten vähimmäistasosta ja velvoittavuudesta.

Adoptioon liittyvän osaamisen ja adoptioerheiden palvelujen kehittämiseksi Suomeen tulisi saada adoptio-osaamiskeskus, jonka piiriin kuuluisi ainakin adoptioon erikoistuneita lastenlääkäreitä, sosiaalityöntekijöitä sekä lastenpsykiatreja. Esimerkki osaamiskeskuksen rakenteesta löytyy Vahken loppuraportista: <http://bit.ly/1wqZr65>.

Osaamiskeskuksessa toimivat lääkärit voisivat toimia sekä adoptionhakijoiden, adoptiolautakunnan että palvelunantajien, ja myös muualla Suomessa toimivien lääkäreiden ja sosiaalityöntekijöiden konsultoivina lääkäreinä. Keskus toimisi koordinoivana ja palvelunohjausta helpottavana yksikkönä, jonka piirissä adoptioihin erikoistuneet työntekijät kokoontuisivat säännöllisesti. Keskuksella ei välittämättä tarvitse olla erillistä palkattua henkilökuntaa. Vertailukohtana voisi toimia esimerkiksi HUS:n piirissä toimiva Huuli- ja suulakihalkiokeskus (HuSuKe).

Adoptio-ohjelman laatimisen yhteydessä tulee selvittää mahdollisuutta perustaa Suomeen adoptiolasten terveydentilaa ja hyvinvointia seuraava rekisteri, samaan tapaan kuin on olemassa pikkukeskosten rekisteri.

Tällaisen rekisterin avulla lääkärit ja tutkijat saisivat tietoa adoptiolasten terveydentilasta yleisesti ja adoptiolapsilla mahdollisesti muuta väestöä yleisemmistä terveysriskeistä. Samaten voitaisiin seurata ja kartoittaa tekijöitä, jotka edistävät adoptiolasten ja -perheiden hyvinvointia.

Adoptio-ohjelmassa tulee linjata myös maahantulotarkastusten kehittämisestä kansainvälisen adoption kohdalla. Ohjelmassa tulee selkeästi määritellä maahantulotarkastusten mittakaava ja niiden velvoittavuus. Maahantulotarkastuksista on myös laadittava yleinen käypä hoito -suositus.

Adoptio-ohjelmassa

Adoptio-ohjelmassa tulee kartoittaa tahoja, jotka kouluttavat adoptio-ohjelmassa sosiaalityöntekijöitä sekä kiinnittää huomiota koulutuksen saatavuuteen ja jatkuvuuteen. Ohjelmassa tulee ottaa huomioon Vahken loppuraportissa esitellyt toimenpiteet sekä kartoittaa sitä, kuinka isompien lasten ja sisarusten adoptointia voitaisiin nykyistä paremmin tukea.

Hakijoiden saama riittävän hyvä valmennus ja adoptio-ohjelmassa parantavat hakijoiden valmiutta toimia adoptiovanhempina, valmistavat adoptioprosessiin liittyviin haasteisiin ja viime kädessä myös ehkäisevät katkenneita adoptiosijoituksia.

Adoptio-ohjelmassa tulee määritellä ainakin seuraavat asiat, jotta adoptio-ohjelmassa voi toteutua lain mukaisesti: Kuka järjestää koulutusta adoptio-ohjelmassa antaville sosiaalityöntekijöille? Onko koulutukselle mahdollista taata jatkuvuus ja pysyvyys? Mikä on adoptio-ohjelmassa antavalle sosiaalityöntekijälle riittävä adoptio-osaamisen vaatimustaso?

Sote-uudistuksen yhteydessä on harkittava myös alueellista yhteistyötä eri kuntien välillä adoptio-ohjelmassa osalta, etenkin alueilla, joissa hakijoita on vähän ja niitä sattuu yksittäisen sosiaalityöntekijän kohdalle harvoin.

Isompien lasten ja sisarusten sekä erityistarpeisten lasten adoptioon ja siihen liittyvään adoptio-ohjelmassa tarvitaan erityistä tietoa ja osaamista niin adoptio-ohjelmassa antavalta sosiaalityöntekijältä kuin adoptiovanhemmilta. Tämän osaamisen vahvistaminen tulee olla tärkeä osa adoptio-ohjelmassa kehittämistä, koska näitä lapsia on yhä enemmän adoptio-ohjelmassa vailla.

Vahke-hankkeen loppuraportissa (<http://bit.ly/1wqZr65>) on annettu selkeät suositukset ammattihenkilöstön adoptio-osaamisen parantamiseksi. Nämä suositukset ovat edelleen ajankohtaisia ja niiden täytäntöönpano parantaa adoptio-ohjelmassa laatua.

Lapsettomuustaukkojen huomioiminen adoptio-ohjelmassa

Adoptio-ohjelmassa tulee antaa selkeät ohjeistukset adoptioprosessin keskeytymisen osalta siten, että hakija ohjataan tarvittavan tuen piiriin. Hakija tarvitsee tukea etenkin, mikäli keskeytyminen on johtunut hänen tahdostaan riippumattomista syistä.

Adoptio-ohjelmassa joudutaan käsittelemään hakijan / hakijoiden kanssa sitä, ettei mahdollisesti toivottua biologista lasta tullutkaan. Taustalla voi olla esimerkiksi useita keskenmenoja, eikä hakija voi olla varma

adoptioprosessinkaan lopputuloksesta. Adoptioneuvonnassa olisi tärkeää, että lapsettomuuden kohtaaminen ja adoption tukeminen olisivat tasapainossa.

Adoptioprosessin keskeytyessä muuten kuin hakijan omasta halusta, on hakijalle tarjottava riittävää tukea ja keskusteluapua. Adoptioneuvontaa voidaan jatkaa, vaikka näyttäisi, ettei prosessi tule johtamaan adoptioluvan saamiseen. Hakija voidaan ohjata adoptiokuraattorille ja järjestöt järjestävät vertaistukea adoptiokeskenmenon kohdanneille. Lapsettomien yhdistys Simpukka ry tarjoaa vertaistukea yksin- tai kaksineläville sekä parisuhdetukea. Hakijan ohjaaminen vertaistuen piiriin on näissä tilanteissa äärimmäisen tärkeää.

Kansainvälisen adoptiopalvelun rahoitus

Adoptio-ohjelman on otettava kantaa adoptiopalvelunantajien rahoituksen järjestämiseen. Nykymalli ei ole pidemmän päälle kestävä, ja uusia mahdollisuuksia on kartoitettava yhteistyössä adoptiopalvelunantajien itsensä, mutta myös mahdollisten rahoittajatahojen kanssa.

Adoptiotietoisuuden lisääntyminen hakijoiden ja adoptoitujen lasten keskuudessa tarkoittaa adoptiopalvelunantajien osalta lisääntyvää jälkipalvelujen työmäärää. Tällä hetkellä koko adoptiopalvelun työvaihe rahoitetaan uusien adoptionhakijoiden palvelumaksuilla. Tämä on ongelmallinen ratkaisu tilanteessa, jossa hakijoiden määrä on laskussa, mutta aikuistuvien adoptoitujen määrä ei vastaavasti laske.

Tällä hetkellä yhä useampi adoptiopalvelunantajille tuleva yhteydenotto koskee jälkipalvelua. Käytännössä tämä tarkoittaa palvelumaksuihin korotuspaineita, mikä uhkaa saattaa adoption yhä harvempien ratkaisuksi ja ajaa hyviä perheitä adoption ulkopuolelle. Tämä kaventaa entisestään adoptiopalvelunantajien toimintamahdollisuuksia.

Kansainvälisen adoptiopalvelun rakenteiden ja resurssien kuntoon saattaminen on tärkeää. Adoptiopalvelun rapautuminen nostaa itsenäisten adoptioiden tai muiden vaihtoehtojen, lainsäädäntöä kiertävien ratkaisujen riskiä. Painopisteen siirtyminen yhä enemmän jälkipalveluihin ja työn sisältöjen muuttuminen johtaa rahoituspaineisiin, jotka saattavat pahimmillaan ajaa palvelunantajat rahoitusvaikeuksiin. Pahin uhkakuva on palvelunantajien toiminnan hiipuminen kokonaan, mikä vaarantaisi samalla jälkipalvelujen luotettavan toteutumisen. Siksi tarvitaan uudenlainen rahoitusmalli palvelunantajien toiminnan ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi. Suomeen adoptoitujen lasten etu ei ole, että jälkipalvelujen saatavuus heikkenee tai että niihin ei ole riittäviä resursseja.

Haagin sopimus velvoittaa Suomea varmistamaan Suomeen adoptoitavien henkilöiden adoptioprosessien saattamisen päätökseen, palvelujen tarjoamisen lapsille, nuorille ja perheille sekä riittävät jälkipalvelut. Tätä ei pystytä takaamaan, jos palvelunantajilla ei ole tähän toimintaan resursseja. Tällä hetkellä palvelunantajien rahoitus on epäterveellä tavalla riippuvainen asiakkaiden ja lasten määrästä.

Adoption jälkipalvelu

Adoptio-ohjelmaan tulee laatia hyvän jälkipalvelun standardit sekä juridiset ja eettiset ohjeet. Ohjeiden tulee olla sekä adoptoitujen, adoptioperheiden että heidän kanssaan tekemisissä olevien ammattilaisten saatavilla.

Adoption jälkipalveluja tehdään sekä adoptioneuvonnassa (ks. adoptiolain § 25, adoptioneuvonta adoption vahvistamisen jälkeen) että adoptiopalvelunantajien toimesta (ks. adoptiolain § 33 palvelunantajan tehtävät). Hyvän jälkipalvelun edellytys on, että lapsella on oltava omistajuus omaan historiaansa ja tieto siitä, mitä tietoa on saatavilla sekä oman taustan tietämisen oikeus. Adoptio-ohjelmassa tulee selvittää adoptoidun taustatietoja koskeva juridiikka, käytännöt ja niihin liittyvät keskeiset ristiriitakohdat aikuisten adoptoitujen kokemuksiin kuullen.

Toinen konkreettinen ongelma on adoptiolasten papereiden salaiseksi julistaminen käräjäoikeuksien päätöksillä. Kokemuksen mukaan käytännöt ovat kirjavat, eri tuomarit tekevät erilaisia päätöksiä ja joskus adoptoitujen lasten ja biologisten vanhempien tiedot ovat liian avoimesti saatavilla.

Adoption imago

Suomen vahvuus on uusi adoptiolaki, joka on paljon parempi kuin edellinen. Sen tarkoituksenmukainen soveltaminen ja asioiden eteenpäin vieminen on varmistettava adoptio-ohjelman avulla.

Kansallisen adoptio-ohjelman yksi tehtävä on adoption imagon kohentaminen. Adoptio-ohjelmaan tulee koota keskeiset adoptiota koskevat faktat ja sen tulee ottaa kantaa myös julkisessa keskustelussa helposti syntyviin vääriin mielikuviin.

Tällä hetkellä tilanne Suomessa on esiin tuoduista ongelmista huolimatta monilta osin myös hyvä. Monissa Pohjoismaissa toimijat eivät tee näin hyvää yhteistyötä. Suomessa ei ole erillisnimettyä resurssikeskusta, mutta sen sijaan on olemassa hyviä rakenteita, kuten matalan kynnyksen palveluja. Keskusviranomaisen tuntee adoptiopalvelut ja -perheet. Suomi on myös ainoa Pohjoismaa, jossa kunnilla on mahdollisuus hankkia adoptioneuvontaa siihen erikoistuneilta yksiköiltä.

Kansallisen adoptio-ohjelman avulla voidaan vahvistaa Suomen mainetta hyvänä adoptiomaana sekä suomalaisten käsitystä adoptiosta hyvänä tapana tulla perheeksi.